

הרב שלמה קושלבסקי
מח"ס ואשר תבאנה יגידו, ירושלים

ביאור דברי בעל 'הלב העברי' במניין חוטי התכלת שבציצית

בהקדמה למאמר עין התכלת הביא האדמו"ר מראדזין זצוק"ל את מכתבו של הרב עקיבא יוסף שלזינגר בעל 'הלב העברי':

מציון יבורך גבר בגוברין כבוד הרב הגאון הצדיק כקש"ת
מוהר"ר גרשון חנוך הרב דאיזביצא שליט"א.

הקרה ה' לפני קונטרס שפוני טמוני חול על איזה שעות בשאלה
ושמחתי על הרעיון הקדוש, ושלחו לי אח"כ קונטרס בדפוס זה
לעומת זה והשבתי כנגדו, ועתה הנה זה בא והשאלני ב' קונטרסיו
היקרים וגם הנאני במעשה ידיו להתפאר לפאר ליוצרנו ית"ש,
ושמחתי כי כמה דברים אשר כוונתי מן הכתוב בקונטרס פתיל
תכלת ואין בהמ"ד בלא חידוש בס"ד.

אמנם העיקר הכל לפי רוב המעשה לזכות הרבים בס"ד אמרתי
לגלות אוזן דה"ק יחיה. דברתי בענין עם גדולים דפעה"ק הגאון
דבריסק נ"י והגאון מהרש"ס נ"י והסכימו עמי בגוף ההלכה
ע"פ דעת הרמב"ם ז"ל שאין שום מקום להסתפק לפטור מחיוב
קיום המצווה, דהא אפילו בלא חוט זה כשר.

אמנם אחר חג השבועות כאשר באו הנה הקונטרסים ודברתי עם
הגאון דבריסק נ"י למעשה, אז אמר לי כי א"א לו עוד להתערב כי
קיבל מכתב מן מורי הוראה דווילנא באזהרה שלא להשיב בענין
זה כלל, ואמרתי לו לא אבין כזאת, ואדברה בעדותיך וגוי' כתיב,
כלום משא פנים בדבר להורות כהלכה, ושוב עסקתי בענין עם
חכמי ספרד המכונה קהל חסידים עדת ב"א אשר הם המקובלים
המכוונים רב חסי יד השמ"ש זיע"א כמפורסם ואני לומד עמהם

כמה פעמים ביחד, ודברתי וראו והסכימו עמי כו', וה' אל ימנע טוב להולכים תמים וכא"נ א"נ השמח לשמוע מן אנשי מעשה ה' עליהם יחי' וכא"נ ביו"ן בכל מילי דברכות כדברים היוצאין מן הלב העברי עקיבא יוסף, ע"כ מלשון מכתבו הטהור אלי.

מלבד עצם ההסכמה ל"רעיון הקדוש" של חידוש האפשרות לקיים מצוות התכלת, כותב בעל 'הלב העברי' שהגאון מבריסק זצוק"ל והגאון המהרש"ס זצוק"ל הסכימו עמו בגוף ההלכה "שאין מקום להסתפק לפטור מחיוב קיום המצווה דהא אפילו בלא חוט זה כשר".

משפט זה סתום לכאורה. לאיזה חשש כוונתו? לכאורה היה צריך לומר שאין חשש בקיום המצווה אפילו אם אין זה התכלת האמיתי, כיון שכל מיני צבעונים כשרים לציצית, ולא ש"אפילו בלא חוט זה כשר"? ועוד צריך בירור בדבריו מה כוונתו במה שכתב "הסכימו עמי בגוף ההלכה על פי דעת הרמב"ם"?

ברור שעל הצד שהתכלת שמצא האדמו"ר מראדזין זצ"ל אינו התכלת האמיתי אין 'הלב העברי' צריך לומר מאומה, דפשיטא בעיניו דאין חשש כלל להטיל פתיל תכלת על הצד שאין הוא התכלת האמיתי, דמה בכך שצבע פתילו בגוון תכלת שאינו התכלת האמיתי, הא כל מיני צבעונים כשרים לציצית. אלא כוונתו לחשש העולה דווקא על הצד שהתכלת שמצא האדמו"ר היא אכן התכלת האמיתית. בעוד שבספר 'התכלת' דן האדמו"ר מראדזין בטענות החולקים עליו מתוך חשש שהתכלת שמצא אינה התכלת האמיתית, הרי שבעל 'הלב העברי' מעלה כאן דווקא את החשש ההפוך. אם התכלת שמצא האדמו"ר היא התכלת האמיתית הרי שבהטלתה שלא כדין יבואו לידי הפסד מצוות ציצית כולה, וההולך בבגד שהוטל בו פתיל תכלת שלא כראוי נחשב כמבטל מצוות עשה של ציצית אף בפתילי הלבן שלו, והוא כהולך בבגד של ארבע כנפות בלא ציצית כלל. כיצד אפשר להבין את הדבר? – נראה שכוונתו למה שחידש חמי מורי ורבי הגרז"נ שליט"א, בתשובתו לשאלתי באיזה אופן כדאי להטיל את התכלת בציצית, האם לפי שיטת הרמב"ם, הראב"ד או רש"י ותוס'. בתשובתו, שפורסמה בגליון "והיה לכם לציצית" לפרשת שלח תשס"ז, הוא מבאר שהמטיל

יותר פתילי תכלת מהראוי, כגון שמטיל שני חוטים מתוך הארבעה כשיטת התוס', הרי שלפי שיטת הרמב"ם והראב"ד ייתכן שלא קיים מצוות ציצית כלל. זאת משום בסוגיא דמנחות דף לח, מבואר שהתכלת והלבן שתי מצוות הן, ופתיל התכלת אינו יכול לבוא במקום פתילי הלבן. ולכן, אם מטיל יותר פתילי תכלת מהדרוש הרי שנחסר מניין פתילי הלבן. זאת דווקא כאשר מטיל פתילי תכלת, אך אם יטיל פתילים בגוון התכלת אך שאינם מהחילזון האמיתי, הרי שדינם כלבן ואינם נחסרים ממניין הפתילים הדרושים ללבן.

וזו לשונו שם: "תדע, שאין התכלת נידון כלבן. שאם עשה כל הד' חוטים תכלת, לדעת חכמים, קיים מצות תכלת ולא קיים מצות לבן, ולדעת רבי, לא קיים לא מצות לבן ולא מצות תכלת, שהוא סובר, שהתכלת והלבן מעכבין זה את זה. ואם איתא שכל תכלת הוא גם לבן, נמצא שבד' חוטי תכלת יש לו ב' חוטי תכלת וב' החוטים האחרים של תכלת ידונו כלבן. ובע"כ, שתכלת הבא מחלזון אינו נידון כלבן. וא"כ, כשיעשה אחד מהחוטים תכלת, הרי אין כאן ד' חוטים של לבן". מתוך זה מסיק מו"ח שליט"א שעדיף להטיל תכלת כשיטת הרמב"ם משום שאף אם אין הלכה כמותו, הרי שמכל מקום ייחשב הפתיל שאין כולו תכלת כפתיל לבן ויקיים מצוות לבן לשיטות תוס' ורש"י והראב"ד.

לחשש זה חש' הלב העברי' בשיחתו עם הרב מבריסק זצוק"ל ועם המהרש"ס זצוק"ל. ועל זה ענה גם הוא, שבקיום המצווה כשיטת הרמב"ם אין חשש, שהרי גם ללא פתיל זה הציצית כשרה שהרי חציה לבן הוא, וכונתו למבואר בשו"ע סימן יב סעיף א שאם נשאר ראש אחד ויש בו כדי עניבה כשר. אלא שעדיין יש לעיין בדבריו דדין זה המבואר בשו"ע הוא מדין גרדומין, והיינו דווקא שבתחילה היתה הציצית כשרה ולא באופן שמראש עשאה שלא כדינה, ומה הועיל אם כן בדבריו?

ובפרט שהחוט הפסול הוא התכלת שהוא הכורך, ונמצא שגם הכריכות אינן כדינן. וצריך עיון, והמיישב כוונתו של בעל' הלב העברי' בזה, תבוא עליו ברכה. ומכל מקום ברור, שלמעשה, פסקו של הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל הוא להטיל פתיל תכלת שחציו לבן וחציו תכלת, כשיטת הרמב"ם.